

Bulla Károly: Majális

Szerencsések azok az elbeszélők, akiket születésük és neveltetésük elidegeníthetetlen, jellegzetes őselményvel, többé-kevésbé zárt, másoknak fölfedezést jelentő külön világgal ajándékoz meg. Táj, nyelv és társadalmi közeg, etnikum és történeti tudat örökölt különössége, ha nem is pótolhatja, de előmozdítja, s főként hamar észrevételi az írói eredetiséget. Bulla Károly útja nem ilyen kedvező csillagzat jegyében indul. A nagyvárosi élet ezerszámra ismétlődő helyzetei, egybemosódó helyszínei, arctalan kisemberekből összeverődő alkalmi csoportjai úsznak el szeme előtt. Zsúfoli autóbuszok és rosszul fűthető albérleti szobák, rideg vagy álkedélyes munkahelyek és füstös eszpresszók képeit villantja föl. Hősei esendő, mindennapi figurák az önállóság álma és a magánytól való félelem keresztútján, lehetőségeik még vágyaiknál is szegényesebbek, lázadó gondolataikat beilleszkedő konformizmus hatálytalanítja. S mégis, az ismert szituációk, az éppen Bulla kortársai körében gyakran földolgozott témák, visszatérő jellemképletek ezekben a novellákban szerzőjük sajátos szemléletének, összetéveszthetetlen emberi minőségének bélyegét viselik, friss, eredeti csillogást kapnak, s gyakran megejtően újszerűnek mutatkoznak.

Míntha tükörteremben, megszédítő villódzásban járnánk, ez a világ a sokfelől és meglepő szögből visszavert fényugarak játékosnak látszó összhatásával ragad meg először. Mindent megsokszorozva látunk, hol itt, hol ott tűnnek föl „törmelék párhuzamosok” vagy egymásra kísértetiesen emlékeztető változatok, amelyekre csak a kesernyész irónia alkalmazhatja a szólást: „varietas delectat”. Bulla emberlátásában is érvényesül ez a fölbontó-összerakó hajlandóság. A valóságos, empirikus élet, a tudatosított vágyak, és az álmokból, szorongató látomásokból előgomolygó lelki alvilág rétegei együtt adják ki hősei jellemábráját. Mozgékony képzeletű, a megbízható, realiztikus szituációérzékeléstől gyakran eltávolodó alakokat rajzol. A fantáziálásban, a bensőség látszatszabadságában elért önmegvalósításról lenne szó? De hisz Bulla nyomasztó, üdözésez pszichózisról árulkodó álmokkal jellemez, például az *Eltávolodások* filmszerűen érzékeltes, megalázó képzeletbeli autóbusz-kalandjával vagy a *Réticirkáló* poétikusnak induló, valójában banálisan nyomorúságos álomszövevényével. És azok a vágyak, eszmények, életminták, amelyeket világos fejjel, nappali énjükkel követni és utánozni szeretnének! „Összkomfort, fényes lámpák, süppedő karosszékek” vonzzák legtöbbszörüket, az elegáns könnyedség reklámfilmekből ismert tartozékai: ápolat, bundás hölgy, Martini jégkockával, fehér lasztexnadrág... A valóság néha úgy józanítja ki ezeket a kínálat csalfa gazdagságától megkötlyegésodott fejeket, mint azt a fiatalembert, aki menyasszonya tengert látó mosolyát akarja fényképezni, s helyette összeroncsolt emberi test döbbenetét örökíti meg az arcán. Ez a néhány mondatba sűrített szimbólum értékű kép mintegy összeszövi a köznapie élethelyzet, az illúziós vágyak és az álombeli szörnyűségek motívumait, ráébredést egylényegűségükre, arra, hogy mindhárom szférában ugyanaz a kötöttség, determinizmus hat, ugyanaz a törvény érvényesül.

Hasonló szerepet föl ismét a novellákban az egymással kapcsolatba kerülő jellemek helyzet- és problémaazonosságára is. Az életrajzok parallelizmusa oly mértékű, hogy az ismerkedő vagy már távolodó hősök mint tükörbe pillanthatnának egymás sorsába. Hogy megteszik-e, ráébrednek-e a megtévesztő hasonlóságra s közvetve a szerepek monotóniájára és kijelöltségére, nem bizonyos; de az olvasónak mindenképpen számot kell vetnie ezekkel az összefüggésekkel. A *Találkozás* férfi- és nőalakja a fölcserélhetőségig hasonló helyzetből keresi, azonos módon és egyformán eredménytelenül, a kigázolást; másutt egy régi szerelem féltett intimitásairól, emlékül megőrzött titkairól derül ki, hogy az új partner *mással* már régen átélte-kipróbálta őket. Sok példa kínálkozik még, a fő- és albérló „párbanjának” analóg technikai fogásaitól a vonatban szemben ülő, az ismerkedés módozatait keresgélő férfi és nő egy rugóra járó gondolkodásmódjáig, és így tovább. Sorolásukat folytatni mégsem

érdemes: a puszta tartalmi utalás netán úgy tüntethetné föl, mintha egy fölényes emberismeret azért zsonglörködne az egyezésekkel, hogy az ember kisszerűségét, korlátoltságát, funkcióinak mechanizmusjellegét bizonygassa.

Pedig Bulla éppen nem törekszik efféle degradálásra. A gépies ismétlődés kifejezését a tapintható részletek, a világ változatossága iránti mohó érzék egészíti ki nála. Modern „életképei” tömörek és találóak; a szakszervezeti gyűlést, a távolsági vonat üldőhelyeinek megrohamozását, a majális előtti készülődés hangulatát szűkszavúságában is izesen és hitelesen írja le. Hősei nyelvi egyénítését olykor a született parodisták fölényes invenciójával oldja meg: egy munkáslány tegezést-magázást esetlen bájjal vegyítő levele mérnök szeretőjéhez, vagy a főbérlő özvegyasszony naplójának avatag választékossága nemcsak egy-egy sorsot, egyéniséget hoz megfogható közelségbe, hanem társadalmi viszonyaink labirintusába is bevilágít. Erőltetés nélkül, mentalitás és lelkiállapot jellemzésére használja föl a halandzsanyelvet és a tudományos zsargon csúfondárosan kifordított változatát (frappáns példát kínál mindkettőre *A karika gyűrűjében* című elbeszélés); olyan aprósággal, mint az Izrael szó kiejtésének Jizraélre előkelősítése, az értelmiségi locsogás sznobizmusát leplezi le. A szerkezeti megoldások változatossága is az azonos alapélmény árnyalatai, az életszerű individuális mozzanatok iránti fogékonyságát jelzi; finom leleménnyel — olykor a tények csoportosítása, máskor a „beleélés”, a képzeletbeli szerepcsere révén vagy másképpen — rendre az emberi feltételek (s nem írói prekonceptiók) következményeként tudja ábrázolni az összeszűkült lehetőségek, a fölcserélhető attitűdök világát.

De az elbeszélni tudáson, a mesterség technikai fortélyain túl ebben a közelhajolásban, a valóságos élet fény-árny-játékának megörökítésében Bulla szemléletének humánus, együttérző, részvevő jellege is megmutatkozik. Az elvonatkoztatást ellenpontozó hajlam a konkrétásra egyszersmind a távolságtartást, az ironiát is kiegészíti, szánalommal, belső megértéssel itatja és színezi át, s a két elem valami furcsa, bánatos humor közegében olvad össze. Megannyi kortársához hasonlóan Bulla is ráébreszteni akarja a szürke, „cselekvő jelen” nélküli élet sziszifuszait, hogy „ennek a generációnak nem lesznek emlékei”, hogy terveit bekebelezi a „feltételes mód”, életét pótlékok töltik ki, míg valójában „nem történik semmi”. Azt is fölismeri azonban, hogy ha a kelleténél egyetlen árnyalattal „komolyabban” tárgyalják őket, ezek az igazságok szenvelgő közhelyekké, divatos életérzések kliséivé süllyednek le. A tükörjátékkal, a stiláris ötletességgel, a személyiségcserével, a kompozíció libikókaszerű lebegtetésével, a 'geghez és helyzetkomikumhoz való leplezetlen vonzódásával Bulla egyebek között a buta és érdektelen ressentimenttől is elhatárolja magát. Magatartása egyre jobban közeledik a clown, a szomorúság bohóc őstípusához, az álmodozó, szavakkal, történetekkel játszó különccéhez, a hamis szerepek kifigurázójához, aki a sejtett mélyebb igazság kedvéért lemond a méltóságról, a mimelt bölcsességgel kiérdemelhető megbecsülésről. A kötetben e típus legvonzóbb megtestesülése *Máder*, alakját — a *Majális* hősen kívül vagy vele együtt — alighanem a legmélyebb együttérzéssel, szeretettel és benső azonosulással mintázta meg a novellista. Története a mese, a valóságot korrigáló költészet, a grimaszok mögé rejtett belső szépség esélyeire, antipoétikus koroknak ezekre a gyakran és szükségszerűen fölvetődő emberi és művészi gondjaira is rákérdez, meggyőző bizonyosságául annak, hogy a könnyedség, fordulatosság, az ötletekben való gazdagság adományain kívül Bulla elbeszélő tehetségét költőiség és filozofikum mélyebb erei táplálják. (*Magvető*, 1975.)

CSÜRÖS MIKLÓS